РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу
Яремчука Остапа Богдановича
«Філософсько-педагогічний дискурс глобальної цифровізації: становище людини та виклики сучасної освіти»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 03 Гуманітарні науки
за спеціальністю 033 «Філософія»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Дисертаційна робота Яремчука Остапа Богдановича безперечно присвячена надзвичайно актуальній та науково значущій проблемі сучасного філософсько-педагогічного дискурсу, де не лише критично осмислюється глобальна цифровізація, постаючи серйозним антропологічним та ціннісним викликом нашого сьогодення, але значною мірою увага також присвячується виявленню фундаментальних основ освіти та педагогіки, які чи не єдині здатні зберегти людський вимір в умовах тотальної технологізації.

Дослідження чудово вписується у широкий контекст сучасних філософсько-педагогічних пошуків, які прагнуть заново віднайти онтологічний зв'язок між освітою та становленням цілісної людської суб'єктності. Особливої гостроти і значущості ця проблематика набуває в контексті реалій українського суспільства: питання збереження «людського» в людині та ціннісних основ педагогічного процесу в умовах прискореної цифровізації постає фундаментальним для майбутнього розвитку України.

Наукова новизна, ступінь обґрунтованості наукових результатів та їх достовірність. Наукова новизна дисертаційного дослідження відмічена ретельним характером виконання роботи, де конструктивно застосовується філософське дослідження глобальної цифровізації як антропологічного виклику, що, зрештою, безпосередньо призводить до трансформації сучасної освіти. Важливим є те, що автор означує розуміння глобальної цифровізації як всеохопного процесу, який трансформує не лише інструменти комунікації, а й прямо впливає на становлення форм мислення, способів пізнання, структури та змісту соціальних інститутів, а значить це призводить і до зміни становища

людини у світі. Таким чином, запропонований підхід постає не лише актуальним, але й доволі несподіваним баченням антропологічних наслідків цифровізації, яка практично постає загрозою для духовної цілісності людини, при умові, що ця цифровізація не вкорінена у відповідних культурних і педагогічних підвалинах.

Суттєвим внеском є також обґрунтування сучасної антропологічної кризи як процесу технізації та алгоритмізації людського буття, а це впливає на зміну структури суб'єктивності; виявлення того, що головною причиною кризи освіти є розрив між глибинним духовним змістом культури та її репрезентативними формами; встановлення принципової неефективності будь-яких педагогічних методів чи державних програм у сфері цифрової освіти без закладення духовного фундаменту в перші роки життя дитини. У межах подальшого розвитку дисертант уточнює поняття «цифровізація», «цифрова культура», «цифрова людина», «цифрова трансформація», розвиває концепцію освіти як діяльнісної онтології, актуалізує критичне мислення як смислотворчий чинник та обґрунтовує концепт входження в традицію як мету освіти.

Наукове дослідження було виконано здобувачем на кафедрі філософії, соціології та політології імені професора Валерія Скотного в рамках наукових тем кафедри «Багатоманітність філософських дискурсів сучасності» та «Людина в багатоманітті культурно-історичних практик» під науковим керівництвом кандидата філософських наук, доцента Ткаченка Олександра Анатолійовича.

Виходячи з чіткого формулювання мети і завдань роботи, а також положень, які винесені на захист, доцільного застосування адекватних методів аналізу і достатнього обсягу джерельної бази, можна відзначити, що наукова мета, яка поставлена дисертантом в даному дослідженні, досягнута повністю, а здобувач О.Б. Яремчук повною мірою оволодів методологією наукової діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності. За своїм змістом дисертаційна робота здобувача

повністю відповідає Стандарту вищої освіти за спеціальністю 033 Філософія та напрямам дослідження відповідно до освітньо-наукової програми «Філософія». Дисертаційне дослідження є завершеною науковою працею і свідчить про наявність особистого внеску здобувача у розвиток сучасної філософської антропології та філософії освіти.

Розглянувши звіт подібності за результатами перевірки дисертаційної роботи на текстові збіги, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Яремчука Остапа Богдановича є результатом самостійного дослідження здобувача і не містить елементів фальсифікації, компіляції чи плагіату. Використані ідеї та результати інших авторів мають належні посилання та відповідне джерело.

Мова та стиль викладення результатів. Дисертаційна робота написана коректною академічною українською мовою, у тексті використано загальноприйняту філософську термінологію. Робота логічно структурована, а назви розділів відповідають їх змісту. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, Вступу, 4 розділів, 14 підрозділів, висновків до кожного розділу, загального висновку та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 197 сторінок, з них 170 сторінок основного тексту. Список використаних джерел містить 261 найменування. Структура дисертації обумовлена специфікою дослідження, логікою розкриття проблеми, метою та завданнями роботи.

У *вступі* обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, охарактеризовано її актуальність, означено об'єкт та предмет дослідження, визначено мету й завдання, а також присутні інші структурні елементи Вступу, які містять належну дисертаційну наповненість. *У першому розділі* бачимо ґрунтовний соціально-філософський аналіз феномену глобальної цифровізації, а також пропонує авторське розуміння глобальної цифровізації. Важливим є те, що автор здійснює необхідне методологічно значуще розмежування понять «оцифрування» та «цифровізація. Особливо цінним є критичне переосмислення наявних філософських концепцій щодо трансформацій освіти в умовах

цифрового суспільства та обґрунтування методологічної стратегії дослідження. *У другому розділі* здійснено глибокий аналіз трансформацій людської суб'єктності в умовах цифрової доби. Не можна оминути увагою того, що дисертант наголошує на ризиках поступового витіснення духовних вимірів людського існування цифровою реальністю, а саме досвіду благоговіння, подиву, тиші та містичної зустрічі. *У третьому розділі* дисертант аналізує як позитивні перспективи, так і деструктивні наслідки технологізації освітнього процесу. Він переконливо показує, що сучасна освітня політика все частіше розглядає цифрові технології не як засіб, а як нормативний імператив, що загрожує перетворенням освіти на «функцію» та «товар», а це, зрештою, призводить до знеціненням її діалогічного виміру. *Четвертий розділ* підсумовує та дає практично-методологічну апробацію запропонованої концепції, і саме тому він постає доволі вагомим, оскільки в цьому розділі відбувається системне розгортання авторської позиції щодо фундаментальних засад освіти як противаги технократичному редукціонізму. Центральними є питання освіти як простору розвитку особистості, критичного мислення як змісту та завдання освіти, гуманізації та гуманітаризації освіти в умовах цифровізації, а також духовного потенціалу сім'ї як суб'єкта освітньо-виховного процесу. У *висновках* узагальнено результати проведеного дослідження, які повною мірою відповідають пунктам наукової новизни, винесеним на захист, а також окреслено перспективи подальшої розробки проблематики.

Дисертаційну роботу оформлено відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи. Основні положення та результати дисертаційного дослідження, а також матеріали, що мають безпосередній стосунок до теми дослідження, оприлюднені в 8 наукових публікаціях, серед яких 4 статті опубліковано у фахових виданнях України з філософських наук та 4 публікації у збірниках матеріалів конференцій. Таким

чином, наукові результати, представлені в дисертаційному дослідженні, повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувача.

Недоліки та зауваження до дисертаційної роботи. Поряд із загальним позитивним враженням від дисертації О. Яремчука є деякі моменти загального характеру, які викликають запитання і хотілося б більшої акцентуації у відповідях, зокрема:

1. Дисертант обґрунтовує концепт входження в Традицію як фундаментальну мету освіти, надаючи особливе місце християнському розумінню обожнення як вищої мети буття людини. Але тут виникає цілком слушне запитання: яким чином цей концепт може бути реалізований у рамках державної освіти в умовах світського та поліконфесійного характеру сучасного суспільства?

2. У дисертації значна увага приділена ідеї вчительської присутності як події Зустрічі, що визначає гуманістичний зміст освіти і не може бути відтворена жодною цифровою платформою. Але знову ж таки запитання: яким чином ця ідея співвідноситься з реальністю дистанційного навчання, яке набуло масового характеру в умовах пандемії та воєнного часу в Україні? Чи залишається онтологічна подія Зустрічі можливою у цифровому освітньому просторі, чи вона принципово виключається ним? Розробка цього аспекту могла б суттєво поглибити практичний вимір дослідження.

3. Цілком практичне зацікавлення викликає авторська позиція щодо ролі сім'ї як «первинного лона людської культури» та засобу протидії технократичному редукціонізму. І тут цілком практичне питання: яким чином дисертант бачить реалізацію духовного потенціалу сім'ї в умовах, коли сама сім'я все більше занурена в цифровий простір і зазнає тих самих викликів цифровізації, що й освіта? Конкретизація механізмів збереження «людського виміру» на рівні сімейного виховання могла б зробити четвертий розділ ще більш концептуально завершеним.

Поставлені запитання мають дискусійний характер і спрямовані на подальше поглиблення та уточнення концептуальних положень дисертаційної

роботи. Вони не знижують загальної високої оцінки дослідження, а радше підкреслюють його наукову актуальність і потенціал для подальшого розвитку.

Висновок про дисертаційну роботу. Вважаю, що дисертаційна робота здобувача ступеня доктора філософії Яремчука Остапа Богдановича на тему «Філософсько-педагогічний дискурс глобальної цифровізації: становище людини та виклики сучасної освіти» виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є завершеним науковим дослідженням, і за своєю актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною була спрямована на виконання поставлених наукових завдань.

Дисертаційна робота повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені у п. 6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Здобувач Яремчук Остап Богданович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 033 «Філософія».

Рецензент:
Доцент кафедри філософії,
соціології та політології
ім. проф. Валерія Скотного
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка,
кандидат філософських наук Мар'яна ГАЛУЩАК

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Підпис
ЗАСВІДЧУЮ
Учений секретар